I

Як не живи, а лихо не мине. Так уже нам Бог дав, така вже доля наша…

Була в мене небога; при мені вона й зросла, бо сиротою зосталася змалечку. Я й батька, і матір її поховала й оплакала; я й її розуму навчала і добра її гляділа. У неї була й хата славна, і селитьба, і скрині такі на колесах, що, було, перехилишся та й дна рукою не достанеш.

Живе вона в мене веселенька собі, а хороша!.. Така чорнобрива, та ясноока, та уста рум’яні, та станочок стрункий. А що весела була, та жартівлива!

І хазяйка з з неї добра, роботяща. Як дійшла вона літ своїх, то я без клопоту хліб їла: вона й зробить усе, й догледить усього, і обміркує все, і хату мені звеселить.

II

Живемо ми отакеньки приязненько собі та любо. Коли разом я помічати стала, що Парася щось сама собі думає та думає. Голосно словця не скаже, весело не засміється, не гляне. І змарніла трохи.

Мені вона не признається, а я не питаю. Ходила вона і на вулицю, і на вечорниці. Іде, було, й скаже: "Тіточко-голубочко! Я піду до дівчат", або там куди; а тепер уже випурхне з хати, не питаючи мене.

III

Одного вечора вернулась вона така тиха, а весела; хоче ніби щось мені сказати і не каже.

— Що, Парасю-голубонько, що тобі доброго трапилось?

А вона все варується мені сказати, тільки гляне та зчервоніє. А я все наполягаю: скажи та скажи!

Вона встала й говорить тоді:

— Я, тіточко мила... Я вже хутко заміж піду.

— Боже тобі поможи! Нехай Мати Божа щастя-талан дає!

Питаю, за кого вона думає...

— За Семена Палія.

— Ох, дитино моя! Чи то ж до пари? — кажу.

— До пари, до любої вподоби! — одкаже мені гордо.

IV

А Семен Палій той був на все село чудний та дивний. Багатир був, а жив, як убогі люди живуть. Він, було, не придбає, а втеряє, ярмаркуючи. Чи він продає, чи він купує, то все не на користь собі, усяке його ошукає, аби хто схотів. Не те, щоб він був так собі: розумна в його голова була, і словом він, було, впоїть тебе, як медом; а проте дивний, якийсь дивний з його чоловік був. Таких людей я й не бачила. Було, іноді на його ніби щось найде: лежатиме цілісінький день у городі, наче недужий, або ніч проблукає по степу, по полю. Хто його знає, що йому!

V

От я й викладаю все теє небозі. А вона... звісно вже, що дівчина не вважає ні на віщо, полюбивши. Любить, то вже любить. Хоч і знає, що буде недоля, та не боїться, — про свою долю байдуже!

Радила я й просила. Вона плакала, слухаючи; а до Палія Семена душа її, як той метелик до вогню — не одженеш, не зупиниш. Що мені робити? Не зважилась розлучати, поблагословила.

VI

Та й сама радувалась, дивлячись на життя їх, миле та любе. Прийду, було, до них у гостину — сидять укупці. Що ж то за щасливі! Що ж то за хороші! Як я до його придивилась, прилюбилась, моя матінко, — то він мені за дитину рідну став. Такий у його погляд був, така мова, така краса, що рідне тобі, та й годі!

Прибіжить, було, Парася до мене на хвилиночку... Господи, яка весела, яка щаслива!

— А що, Парасю?

— Та добре мені, тіточко-сердечко, добре мені! Любить він мене дуже. І кроку від себе не відпускає; все просить співати. "Сідай коло мене, співай мені, пташко, співай!" От я й співаю, а він слухає та дивиться мені в вічі... Що то за очі Господь йому дав!

— А хазяйствечко як? — питаю.

— Та й хазяйствечко нічого тепер. Добре, все добре. Я вже так порядкую, так годжу йому!.. А він, тіточко, він усе не дає діла робити, їй же богу!.. Пораюсь там коло печі абощо, а він: "Чого се так довго, Парасю?" — "Та я для тебе, голубе, щоб ти смачніше з'їв". — "Байдуже, — каже, — мені про те, серденько! Ось іди, сядь коло мене та обійми, та будемо говорити, як у світі жити, як люди живуть у світі..." І як почне

він, тіточко, розмовляти, то я й позабуваю все, що там розпочала робити і що до чого. Схаменусь, то аж сором, яка з мене господиня... Тепереньки я вже розумніша стала, пораюсь, мию, шию... А він, дивлюсь, і осмутніє, і похмурий такий стане, і не їсть, не п’є нічого. А я прошу, а я прошу: "Та хоч покуштуй, та хоч губою приторкнись! Воно добре, неабияке". — "Де ж не добре, коли ти своїх ручок доложила, та ще й думок", — ніби сміючись із мене, говорить. А я його цілувати, — тоді він ізнов веселий.

VII

Я, було, радію, слухаючи того її щебетання. Не було й гадки, щоб усе те щастя у велике лихо повернулось. Хоч Парася вже не вчащає до мене, як перше, та я все думаю: "Се того, що вона там собі у щасті та в розкоші". Сказано: "добре дядькові — то й Бога забув!"

От якось я зібралась та й пішла до них у неділю. Хата зачинена. Я тоді в садок і бачу — сидять вони вкупці, тільки чогось обойко невеселі; сидять собі мовчки.

А садок у них по горі зеленів аж до самісінької води. Попід садком річка широка в берегах іде. По тім боці жита половіють; чутко — млин меле, і чуєш, і бачиш — шумлять і хиляться верби на греблі, і на все благий вітерець тягне...

Вони під грушею сидять. Він дивиться кудись далеко, а вона на його. Підходжу — обоє жахнулись.

— Боже поможи! Здорові були!

— Просимо!

Вітають, говорять; а все мені здається — щось не так воно, як перше було.

Посиділа я в них та й додому беруся.

— Проведи ж мене, Парасю, — говорю їй.

Вона й пішла мене проводити.

— Парасю, — кажу, — чого се ви такі сьогодні? Що вам таке?

А вона:

— Нічого, тіточко, їй же богу, нічого!

І не сказала. Так ми й попрощалися.

Іду я собі та все думаю: "Чого вона така неспокійна стала? Що там у них коїться? А може, — думаю, — посварилися трохи? То й помиряться мої голуб’ята".

VIII

І жду я її, жду, а її нема. Хоч коли на роботі й побачу, то на хвилиночку.

— Чому не прийдеш, не одвідаєш?

— Прийду, прийду, тіточко!

А сама все не йде, і вбачаю — марніє та й марніє Парася моя.

Іду я знов до неї. А зима вже морозами кріпкими укріпила. Приходжу — вона в печі розпалила, а сама сидить на долівці — і голову схилила, і руки опустила. Чи жива, чи не жива?.. "Ох, побила мою Парасю лихая година!" — думаю.

— Парасю! — кажу.

Тоді вона звелась і стала, блідая й понурая.

— Скажи мені, дитя моє, скажи свою пригоду!

Вона мовчить та на полум’я дивиться. А я прошу, я прошу й плачу. Вона все тільки на те полум’я дивиться. І довго я просила, а вона дивилась; а далі, обертаючи до мене голову:

— Чоловік не любить! — промовила.

— Як не любить, Парасю? Бог із тобою!

— Не любить! — вимовила, та так з душі якось вимовила, що одразу я віри пойняла. — Перше любив, тепер не любить.

— Що ж, він тебе обижає? — питаю. — Може, б’є?

— Ні, не б’є, не обижає — тільки не любить: не гляне, не пожалує, не всміхнеться...

— Що се вам сталося? — говорю.

— І сама не знаю, — каже. — Я годила йому, я любила його, та доля моя такая!

— Може, за що угнівався на тебе?

— За що? Хіба я не слухаю? Ото, було, уліті як сидимо в садку, він мені показує: "Дивись, яка вода чиста! Як у очеретах гуде, — слухай!.." То я спершу, було, не дивлюсь, не слухаю — не хочу. "Лучче я тебе поцілую!.. — було, кажу йому. — Що мені там дивитись?" Бачу, що він

здвигає брови, то я вже потім і прислухалась, і придивлялась, начеб-то зроду того не бачила, — йому на вгоду. Знов, умер тут отой Лисенко, та вдова продавала худобу, — я просила його: "Купи! дешево купиш у неї". А він мені: "Сирітським добром забагатіти хочеш, Парасю!" А я йому доводжу, що все одно куплять люди. "Та не ми!.." Бачу, що йому слухати теє чогось гірко, я й замовчала собі... Ні, тіточко, я його слухала, та се вже мені таке щастя!..

IX

А тут саме він увійшов у хату. Зняв шапку, привітався, а сам гордий та похмурий.

— Змерз! — каже.

Як схопиться Парася!.. Дмухає на огонь, і кожух його струшує, і в’ється, як горлиця, коло його.

А він — такий хороший, я й не бачила його, здається, таким, — простяг, гріє руки над полум’ям червоним. А як Парася навернеться на його очі горді та смутні, одвертає од неї очі...

Хотіла я щось порадити, сказати, та не сказала нічого, — пішла собі додому.

І скільки вже я раз хотіла до них піти, та як згадаю — не піду. Як згадаю, що стояв він гордий та спокійний такий, матінко!.. Ні, не піду! Вже не поможе.